

VILNIUS UNIVERSITY

ERIKA LEONAITĖ

**PRINCIPLE OF PROPORTIONALITY IN THE CASE LAW OF THE
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS**

Summary of Doctoral Dissertation

Social Sciences, Law (01 S)

Vilnius, 2013

Dissertation was prepared in 2007 – 2013 at Vilnius University.

Scientific supervisor:

Prof. Dr. Dainius Žalimas (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S).

Dissertation is defended at the Law Science Council of Vilnius University:

Chairman:

Prof. Dr. Egidijus Kūris (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S).

Members:

Doc. Dr. Skirgailė Žalimienė (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S);

Prof. Dr. Toma Birmontienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S);

Prof. Dr. Ignas Vėgėlė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S);

Prof. Dr. Alvydas Jokubaitis (Vilnius University, Social Sciences, Political Sciences – 02 S);

Opponents:

Dr. Irmantas Jarukaitis (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S);

Doc. Dr. Laurynas Biekša (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S).

The Doctoral Dissertation will be defended in the public session of the Law Science Council, 24 September, 2013, 3:00 p.m., at the Faculty of Law of Vilnius University, K. Jablonskis auditorium.

Address: Saulėtekio 9, LT-10222, Vilnius, Lithuania.

The Summary of Doctoral Dissertation was sent out on 23 August, 2013.

The Doctoral Dissertation is available for review at the library of Vilnius University.

VILNIAUS UNIVERSITETAS

ERIKA LEONAITĖ

**PROPORCINGUMO PRINCIPAS EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO
JURISPRUDENCIJOJE**

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2013

Disertacija rengta 2007 – 2013 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Dainius Žalimas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

Prof. dr. Egidijus Kūris (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Nariai:

Doc. dr. Skirgailė Žalimienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

Prof. dr. Toma Birmontienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

Prof. dr. Ignas Vėgėlė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

Prof. dr. Alvydas Jokubaitis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02 S);

Oponentai:

Dr. Irmantas Jarukaitis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

Doc. dr. Laurynas Biekša (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2013 m. rugsėjo 24 d. 15 val. Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto K. Jablonskio auditorijoje.

Adresas: Saulėtekio al. 9, LT-10222, Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2013 m. rugpjūčio 23 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje.

CONTENT

INTRODUCTION.....	6
SCIENTIFIC PROBLEMS ADDRESSED	7
OBJECTIVE AND TASKS OF THE DISSERTATION.....	9
SCIENTIFIC NOVELTY.....	10
METHODOLOGY AND SOURCES OF THE RESEARCH.....	12
MAIN CONCLUSIONS	16
STATEMENTS OF THE DISSERTATION TO BE DEFENDED.....	22
LIST OF PUBLICATIONS	24
PERSONAL DETAILS.....	25
PROPORCINGUMO PRINCIPAS EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO JURISPRUDENCIJOJE (REZIUMĖ)	26

INTRODUCTION. The problem concerning the limits of the possibility to limit the exercise of fundamental rights raises a lot of discussion both in theoretical debates about the nature of human rights and in searching for solutions when dealing with conflicts of different fundamental rights or conflicting individual and public interests. At the same time, the existence of the possibility to place certain limitations on the exercise of fundamental rights should be seen as inevitable, taking into account the fact that each person exists in the social space, therefore unlimited exercise of individual rights might lead to violations of other person's rights or even endanger the existence of the society. As A. Barak has noticed, the very idea of individual rights assumes the existence of a human society, as well as coordination and therefore limitation on the wants and needs of its members, for "Robinson Crusoe never needed constitutional or other rights"¹. Meanwhile, addressing the issue of situations calling for limitations on the exercise of certain rights, variations of the "harm principle", as formulated by J. S. Mill and providing that "the only purpose for which power can be rightfully exercised over any member of a civilized community, against his will, is to prevent harm to others"², are usually employed. In the context of limitations on fundamental human rights, Mill's proposition can be paraphrased in saying that individual rights can be limited in order to protect the rights of other individuals, conceiving those rights both as individual and common good. At the same time, the possibility of limiting individual rights is closely linked to the need of striking a balance between the conflicting rights or individual and public interests. The principle of proportionality, representing "the notion that the individual lives within a society and is part thereof; that the very existence of that society [...] may provide a justification to the limitation of human rights through law that are proportional"³ is commonly employed as an instrument for striking this balance. In many legal systems this principle has acquired the status of a fundamental principle of law and plays an important role in developing and implementing the law. Therefore, today the principle of proportionality is widely applied both by national and international institutions facing the task of achieving the balance of conflicting rights and/or interests.

Principle of proportionality, though not directly written into the text of the

¹ BARAK, A. *Proportionality: Constitutional Rights and Their Limitations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 165.

² MILL, J. S. *On Liberty*. Penguin Classics, 1974, p. 22.

³ BARAK, A., *op. Cit.*, p. 165.

European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (thereafter - the Convention, ECHR), has become an inseparable part of the case law of the European Court of Human Rights (thereafter - the Court, ECtHR) as the question of proportionality is relevant to the absolute majority of cases decided by the ECtHR. However, though the application of this principle dates back to the very first cases decided by the Convention institutions, the way this principle is applied continues to raise a lot of questions and fuels academic discussion. Legal scholars and commentators tend to disagree on almost every aspect relating to the application of this concept by the ECtHR: different positions are expressed as to the structure of proportionality test as applied by the ECtHR as well as the content of different elements of the test, their interaction and importance. Therefore, despite numerous studies dedicated to the topic of proportionality in the case law of the ECtHR, issues relating to the application of this principle are referred to as "heavy with uncertainty"⁴, sometimes leading to certain scepticism as to conclusions reached by way of application of this principle or even perception of the application of this principle as "a fog that obscures what ultimately may be a results-oriented analysis"⁵. Existing contradictions in academic debate served as a main inspiration to conducting a thorough research, covering a vast field of case law, in order to clarify at least main concepts applied by the ECtHR in the process of interpretation and application of the Convention.

SCIENTIFIC PROBLEMS ADDRESSED. The subject matter of this dissertation is the concept of proportionality and the main features of its application by the ECtHR when interpreting and applying individual rights enshrined in the Convention and its additional Protocols. Taking into account the existing academic controversies shortly mentioned in the Introduction and explicitly shown in Chapter 2 of this dissertation, the scientific problems addressed are twofold.

First of all, relying on a thorough analysis of the Court's practise, the concept and contents of the principle of proportionality is analysed, identifying the structure of proportionality test as applied by the ECtHR and comparing it to the tripartite

⁴ HARRIS, D. J., *et al. Law of the European Convention on Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 349.

⁵ GUNN, T. J. Deconstructing Proportionality in Limitations Analysis. *Emory International Law Review*, 2005, Vol. 19, p. 470-471.

proportionality test comprising the subtests of suitability, necessity (least restrictive alternative) and proportionality *stricto sensu* (balancing). It is argued that though the assessment of proportionality carried out by the ECtHR in a specific case may be similar or even identical to a three-tiered proportionality test, the analysis conducted by the Court is based on a complex balancing exercise, in the course of which relevant circumstances characterising both the grounds for the interference and the scope of the interference are weighted.

Particular attention in this dissertation is paid to the concepts that might be described as inseparable from the Court's assessment of proportionality, but paradoxically lacking comprehensive analysis of their contents in legal doctrine. Therefore, the requirement of "necessity in a democratic society" enshrined in Articles 8-11 of the Convention is analysed in great detail, in order to clarify the notions of "pressing social need" and "proportionality of a specific measure" as constituting elements of a balancing-based proportionality approach. In addition, the concept of "relevant and sufficient reasons", which is widely applied by the Court and usually overlooked by commentators, is explored. In order to present a coherent vision of the main features relevant for the more clarified vision of the application of proportionality test by the ECtHR, the analysis is not limited to Art. 8-11 of the Convention, but covers a wide range of case law, thus enabling to identify both commonalities and peculiarities of the application of this principle in the context of different Convention rights and to expose the main criteria relevant to the balancing exercise performed by the Court. Moreover, the dissertation also covers the issue of the "very essence (substance) of rights" as applied in Court's practice, highlighting its different meanings in different contexts.

The analysis of the concept, structure and contents of the proportionality conducted in this dissertation is closely intertwined with the examination of factors influencing the level of scrutiny performed by the Court. Therefore the research includes the interaction of the principles of proportionality and subsidiarity, paying close attention to the impact of margin of appreciation doctrine upon the proportionality assessment conducted by the ECtHR and analysing the contents and interplay of the factors

determining the width of the "margin of error"⁶ allowed to the national institutions when making decisions involving the need to strike a balance between conflicting Convention rights and/or other interests.

The variety of issues addressed in this dissertation help to identify the basic features of the proportionality principle as applied by the Court, at the same time providing a more clear and coherent picture of relevant above-mentioned concepts such as "necessary in a democratic society", "pressing social need", "relevant and sufficient reasons" and "the very essence of rights", as well as highlighting the main substantive and procedural criteria and their interaction while deciding whether the national institutions succeeded in striking a fair (Convention compatible) balance between the competing Convention rights and/or interests.

Bearing in mind the primary responsibility of the Contracting States to ensure the practical and effective functioning of rights protected by the Convention, it is important to identify the main features of proportionality assessment conducted by the ECtHR in order to ensure better compatibility of national practice with the Convention standards in the field of conflicting Convention rights and/or public and private interests.

On the other hand, as the aim of this research is to disclose the nature and structure of proportionality test, as well as the main features of its application by the ECtHR, the dissertation *does not involve* a detailed analysis of particularities of the application of this principle in the context of specific Convention rights. Another group of issues not covered in this dissertation are questions related to the distribution of the burden of proof in respect of the question of proportionality and the assessment of evidence.

OBJECTIVE AND TASKS OF THE DISSERTATION. This research aims to supplement the existing academic discussion on the subject of proportionality and its application in the case law of the ECtHR, by offering a coherency-oriented approach towards the basic features guiding the proportionality assessment conducted by the ECtHR, as well as to explore the contents of proportionality-related notions of "necessity in a democratic society", "pressing social need", "fair balance", "relevant and sufficient

⁶ YOUROW, C. H. *Margin of Appreciation in the Dynamics of European Human Rights Jurisprudence*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1996, p. 13.

reasons", "the very essence of rights", "less restrictive alternative" and to suggest the most proper, coherency-oriented understanding of these notions. Therefore, the *objective* of this dissertation is to systematically explore the concept of proportionality in the case law of the ECtHR, revealing the characteristic features, patterns and possible future trends of its application by this international institution.

In order to achieve this objective, the research is guided by the following *tasks*:

1. To examine the origins of proportionality as a fundamental principle of law, its development and to identify the main parameters relevant to the analysis of application of this principle by the judicial institutions.
2. To investigate the evolution of the application of proportionality in the case-law of ECtHR, in order to identify the basic features relevant for understanding the nature of this concept in the field of interpretation of Convention guarantees by the ECtHR and to disclose the sphere of its application.
3. To evaluate the impact of the principle of subsidiarity on the proportionality assessment conducted by the ECtHR and to identify the main factors determining the level of scrutiny exercised by the ECtHR, their contents and modes of interaction.
4. To reveal the main particularities and patterns of the application of the principle of proportionality by the ECtHR in different contexts (such as positive and negative obligations, relative and absolute rights) and specific Convention rights.
5. To evaluate the model of proportionality assessment employed by the ECtHR and to identify the most proper directions for the further development of the application of this concept.

SCIENTIFIC NOVELTY. The novelty of this research is based on the integrated nature of analysis, covering a wide range of issues important for the understanding of the nature and particularity of the application of the proportionality principle by the ECtHR. Therefore, the research rejects the automatic application of theoretical schemes usually associated with the principle of proportionality, such as a three-tiered structure, instead immersing into a detailed empirical examination of the Court's case-law in order to grasp the main features of proportionality assessment characteristic to this particular

institution. For example, this dissertation explores proportionality-related concepts, usually overlooked by the academics, such "pressing social need" applied in the context of Articles 8-11 of the Convention, "relevant and sufficient reasons" and "the very essence of right". Moreover, the dissertation explores the main features of proportionality assessment in the context of Convention rights receiving less attention by the commentators, such as the right to free elections or the right to education.

Analysis covering a wide field of case-law concerning different Convention rights and exploration of proportionality-related concepts enabled to present a coherency-oriented vision of proportionality in the case-law of the ECtHR. That is, while pointing out certain incoherencies or lack of clarity in the case-law of the Court, this research seeks to identify the most coherent ways to understand the meaning and application of the principle of proportionality by the ECtHR. Therefore, this dissertation engages into discussion with previous researches on the topic of proportionality, by providing additional arguments in support of some conclusions and questioning the others by providing alternative view.

Some ground for new studies is also provided by the constantly evolving nature of the Court's practice. As the Court stated in a well known *dictum* in the *Tyrer v. the United Kingdom* (1978) case, "the Convention is a living instrument which must be interpreted in the light of present-day conditions"⁷. The dynamic nature of the interpretation of the Convention affects, *inter alia*, issues relevant for the understanding of proportionality in the Court's case law. Evolution of the sphere of the application of this concept by the ECtHR, new trends concerning factors relevant for determining the Court's scrutiny or the growing weight of less restrictive alternatives are just a few examples illustrating the need for constant re-evaluation and verification of earlier findings.

Finally it is worth mentioning that this dissertation is the first comprehensive study dedicated to the subject of proportionality in the case-law of the ECtHR in Lithuanian legal doctrine, as previous dissertations and academic articles are either mostly dedicated to the analysis of proportionality in other jurisdictions (i.e. EUCJ and national courts) or the concept of proportionality as applied by the ECtHR plays only a

⁷ *Tyrer v. the United Kingdom*, application no. 5856/72, ECHR judgment of 25 April 1978, Series A No. 26, p. 31.

subsidiary role in the analysis, dedicated to specific aspects of national practice and/or Convention law (i.e. prohibition of discrimination, the right to a fair trial or the application of coercive measures in the course of criminal procedure).

METHODOLOGY AND SOURCES OF THE RESEARCH. In order to fulfil the tasks of the research and to conduct a comprehensive and multifaceted study, various scientific *research methods*, traditionally applied in legal analysis, are used in this dissertation. The methods applied include both *empirical* and *theoretical qualitative* research techniques: analysis of documents, logical, systemic, critical, linguistic, comparative and historical analysis. These methods are applied in a combined manner. The application of specific methods and their combinations was determined by the nature of issues analysed and the aims of different structural parts of the research.

Empirical method of *contents analysis* is employed in analysing the meaning and contents of international legal documents and judgments by the ECtHR and the EUCJ. While applying this method, relevant words and phrases were singled out, the context of their use was identified and the data received both related to statements expressed in academic literature and analysed with the help of theoretical methods of research, especially those of *systemic* and *logical analysis* (induction, deduction, analysis and synthesis). Such a combination of methods was used in analysing almost every theoretical and practical aspect relevant for the understanding of the meaning and application of proportionality in the case-law of ECtHR: exploring the nature and functions of the principle of proportionality, the structure of proportionality test, the contents and weight of criteria relevant for the assessment of proportionality, the factors determining the level of scrutiny applied by the Court, identifying problematic aspects and the trends in the application of the principle, formulating generalizations, conclusions and recommendations directed towards the clarification of problematic notions and further development of the application of the principle in interpreting the Convention guarantees. The *critical method*, combining the main elements of systemic and logical analysis, is used in assessing the findings of other authors concerning the meaning and application of the principle of proportionality in the case-law of the ECtHR, in order to identify the strengths and weaknesses of the arguments presented and

to provide alternative view concerning specific aspects of the problems analysed. The basic methods of research also include *comparative analysis*, used in order to reveal the commonalities of the application of proportionality in different legal systems and to identify the main parameters relevant for the analysis of the application of proportionality, as well as to highlight the peculiarities of the meaning and application of proportionality, characteristic to the case law of the ECtHR.

Methods of historical and linguistic analysis were applied as additional methods of research. The *historical method* was applied in order to reveal the origins of the principle of proportionality and its dissemination both on a global scale and the case-law of the ECtHR. The relevance of this method is also determined by the dynamic nature of the interpretation of the Convention by the ECtHR. *Linguistic analysis* (etymological data, grammar and syntax rules) was applied as an additional method to identify the meaning of polysemantic concepts employed by the ECtHR while conducting proportionality analysis.

The *main source* of the present research is the *jurisprudence of the ECtHR*. Taking into account the plenty of judgments and decisions adopted by the Court⁸, special attention is given to the Grand Chamber judgments adopted in cases rising "serious questions affecting the interpretation or application of the Convention or the Protocols thereto, or a serious issue of general importance"⁹. Another category of cases attracting particular attention in this study consists of recent judgments of the Court, reflecting the newest trends relevant for the understanding of main tendencies in the field of application of the principle of proportionality.

The analysis of primary sources is supplemented with the examination of *academic literature* - textbooks, monographs, studies, scientific articles and conference materials. All scientific publications analysed in this dissertation can be divided into two groups: literature whose primary object is the analysis of the principle of proportionality and literature where the issue of proportionality is given more or less attention as one of the aspects of the research.

⁸ See *ECHR Overview 1959-2012*. Strasbourg: European Court of Human Rights, 2013, p. 3-4.

⁹ European Convention on Human Rights as amended by Protocols Nos. 11 and 14, Art. 30 and 43.

The first group includes publications analysing the concept and application of the principle of proportionality in different jurisdictions: the ECtHR, the EU law, national constitutional and administrative law, as well as studies of a general nature, analysing the origins and nature of the principle of proportionality as a fundamental legal principle, without confining the analysis to a specific context. Especially helpful for the perception of the tripartite concept of proportionality and the main theoretical problems of its application was a monograph by A. Barak *Proportionality: Constitutional Rights and Their Limitations* (2012) where, based on comparative analysis, not only the contents of the three-tiered proportionality test is analysed in great detail, but also theoretical premises of the application of this principle are presented and various forms of critique directed towards the application of this principle are discussed. Plenty of useful information concerning the origins of the principle of proportionality, the development of a three-tiered proportionality test and the main features of application of this principle by the German Constitutional Court was drawn from the scientific articles of Erik Engle, Moshe Cohen-Eliya and Ido Porat, Alex Stone Sweet and Jud Matthews, Dieter Grimm and Bernhardt Schlink.

Naturally, of particular value for the current research were publications analysing different aspects of proportionality in the case-law of the ECtHR, as they provided many thoughts and helped to identify the most problematic issues related to the subject matter of this dissertation. Extensive and outstanding research concerning the meaning and application of the principle of proportionality by the ECtHR was carried out by Jonas Christoffersen in his monograph *Fair Balance: Proportionality, Subsidiarity and Primarity in the European Convention on Human Rights* (2009) and by Sebastian van Droogenbroeck in his monograph *La proportionnalité dans le droit de la Convention Européenne des Droits de l'homme: prendre l'idée simple au sérieux* (2001). Studies of lesser volume dedicated to the issue of proportionality in the case-law of the ECtHR, including publications by Marc-André Eissen, Jeremy McBride, Julian Rivers, Françoise Tulkens and Olivier de Schutter were also very helpful when gathering information on different aspects of proportionality test as applied by the ECtHR.

The second group of literature includes publications where the issue of proportionality constitutes only one of the aspects researched. This group includes

commentaries of the Convention, handbooks and surveys of different spheres of the ECtHR case-law, as well as literature analysing issues of relevance for the understanding of certain aspects of the meaning and application of the principle of proportionality, i.e. the principle of subsidiarity, the margin of appreciation doctrine or the concept of positive obligations.

Being an important principle of the interpretation of the Convention, the principle of proportionality and its application in the context of different Convention rights is more or less extensively discussed in all the textbooks and commentaries on the Convention system. Though such studies usually do not provide detailed and systematic analysis of the concept of proportionality, they supplied a considerable part of initial information concerning the application of proportionality by the ECtHR and enabled to identify the prevailing doctrinal opinions on the issue. Particularly helpful was well-known seminal textbook *Law of the European Convention on Human Rights* (2009) by David Harris, Michael O'Boyle, Collin Warbrick and others, as well as *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* (1998) by Pieter van Dijk and Godefridus van Hoof, *Taking a Case to the European Court of Human Rights* (2011) by Philip Leach and *The European System for the Protection of Human Rights* (1993) by Ronald St. John Macdonald, Franz Macher, Herbert Petzhold and others.

In order to understand the interaction of the principles of proportionality and subsidiarity, to grasp the nature of the margin of appreciation doctrine and its influence upon the assessment of proportionality by the ECtHR, monographs *The Margin of Appreciation in International Human Rights Law: Deference and Proportionality* (2012) by Andrew Legg, *The Margin of Appreciation Doctrine and the Principle of Proportionality in the Jurisprudence of the ECHR* (2002) by Youtaka Arai-Takahashi and *Margin of Appreciation in the Dynamics of European Human Rights Jurisprudence* (1996) by Howard Yourow, as well as publications by George Letsas, Dean Spielmann and Danutė Jočienė proved to be critically important sources of information.

MAIN CONCLUSIONS

1. The nature of the principle of proportionality is twofold, as this principle both embodies the idea of harmony between the conflicting legal values and functions as an instrument employed to achieve this aim. As applied in the case-law of the ECtHR, the principle of proportionality could be generally defined *as an instrument stemming from the idea of a democratic society, which is employed by the Court in order to determine whether the national institutions maintained a fair balance between the conflicting Convention rights and/or individual and public interests*. The fact that the search for a fair balance is considered as inherent in the whole Convention determines the variety of functions performed by this principle, revealing its *multifunctional nature*. It is employed both explicitly and implicitly to determine whether the State complied with its negative and positive Convention obligations as it is used in order to: delimit the scope of protection provided by the Convention, including in the context of absolute rights; to examine whether the interferences with the rights protected by the Convention are compatible with the standards of the Convention; to determine the scope of positive and to examine the compliance of the State with those obligations. Moreover, in admissibility stage this principle is employed in order to determine whether the application is not "manifestly ill-founded".
2. As a result of the subsidiary character of the Court's review and the nature of Convention norms leaving it for the States to choose the most appropriate means by which they would fulfil their Convention obligations, the States enjoy a certain margin of appreciation when adopting decisions having impact upon the possibility to exercise rights guaranteed by the Convention, including the decisions on proportionality. The width of this margin in a particular case is determined by the interaction of primary and derivative factors, as well as factors overlapping with the assessment of proportionality. As some factors lead in the direction of unity (narrow margin of appreciation) and others - in the direction of diversity (wide margin of appreciation), the determination of the width of the margin can be understood as a process of balancing as a result of which the most

suitable standard of review (level of scrutiny) is determined. The application of the margin of appreciation doctrine implies that a decision by national institutions may deviate by a certain degree from the most optimum relation between the competing interests, but, despite this, be accepted as compatible with the principle of proportionality and maintaining a fair balance between those competing interests.

3. The application of the principle of proportionality by the ECtHR in the context of negative obligations concerning relative rights is based on a complex nature of balancing, in the course of which relevant circumstances characterising both the grounds of the interference and its scope are weighted. A similar scheme is also employed in the context of substantial positive obligations, especially in the case of purposeful omission, where in determining whether a fair balance was struck between the competing interests, both the grounds for the impugned omission and the consequences of this omission, as well as the burden falling upon the State are assessed.
4. Though the assessment of proportionality carried out by the ECtHR in a specific case may be similar or even identical to a three-tiered proportionality test, usually in order to decide whether the national institutions succeeded in striking a fair balance of counter-veiling interests the Court employs a balancing-based, non-structured analysis of proportionality. The elements of a three-tiered proportionality test, including the element of a least restrictive alternative are employed in a complex manner, i. e. together with other circumstances relevant for a particular case. Therefore the element of least restrictive alternative, which manifests itself in the case law of ECtHR as mainly a criterion of a procedural nature, i. e. envisages an obligation by national institutions to explore the possibilities to adopt a less restrictive alternative and to provide clear arguments as to their inadequacy, should not be equated with "necessity" of a tripartite test, as a relatively independent stage of proportionality assessment. The element of least restrictive alternative is employed in the Court's practise as one of criterions used in order to determine whether a fair balance between the competing interests

was struck. The balancing-based approach adopted by the Court is further elucidated by the fact that the mainly factual criterion of least restrictive alternative is not clearly distinguished from the evaluative criterion of "more favourable alternative", requiring, where possible, to adopt a less effective or a more expensive measure in order to place lesser restrictions upon individual rights. The weight assigned to each of these criteria in a particular case depends upon the width of the margin of appreciation enjoyed by the state and usually directly relates to the nature of impugned interference and its effect upon the relevant Convention right(s). The flexibility of the scheme applied by the ECtHR provides the possibility to resolve the issues concerning the competing Convention rights and counter-veiling interests by giving due consideration to the context of a particular case and the nature of competing interests by adjusting the intensity of scrutiny.

5. The requirement of "necessity in a democratic society" embodied in Articles 8-11 of the Convention is applied by the ECtHR as a test of proportionality, encompassing a finding based upon the evaluation of factual circumstances of a specific case proving the existence of a sufficiently weighty ground in the Convention sense for the interference with the relevant Convention right, in order to realise a legitimate aim identified at an earlier stage of review (pressing social need) and that a particular restrictive measure did not constitute an excessive limitation of a Convention right, i. e., that the impugned measure was not excessive in comparison with the circumstances leading to its application (proportionality of a particular restrictive measure, that is proportionality in a narrower sense).
6. The model of proportionality assessment, encompassing the examination of both the factual grounds for the limitation, resulting in the need to protect a particular legitimate interest, and used by the national institutions to justify the impugned action or omission (the grounds for the limitation) and the proportionality of a specific action or omission, is employed not only to delimit the scope of protection provided by the Convention to relative rights and to determine the

compatibility with the Convention of limitations placed upon relative rights, but also in the context of rights usually referred to as "absolute", in particular to decide whether the lethal force used was "absolutely necessary" and to determine the scope of the right not to be subjected to inhumane and degrading treatment. The contents of the elements making up the test of proportionality in the case-law of ECtHR (the factual grounds or justification of a measure and the proportionality of that particular measure) generally depends on the level of scrutiny exercised by the Court and varies from the standard of "absence of arbitrariness" applied in some cases concerning passive aspect of the right to free elections to the test of "absolute necessity" applied in the context of the use of lethal force. In the context of relative rights the nuances of proportionality test manifest themselves through the relative weight assigned to relevant counter-veiling interests. The strictness of the test applied first of all is revealed through the particularity of the assessment of the circumstances making up the ground for the impugned limitation (varying from the requirement to show the existence of "pressing social need" to the position that a decision to apply a limitation should not be "manifestly unreasonable") and through the attention directed by the Court to the scope of the interference and its impact upon the relevant Convention right (varying from the individualised approach to the impugned limitation and its consequences for a particular person, to the assessment whether the limitation amounted to a "general, automatic and indiscriminate restriction on a vitally important Convention right").

7. The requirement to provide "relevant and sufficient reasons", "very serious reasons" or "particularly weighty reasons" showing the proportionality of the interference should be understood not as a separate criterion of proportionality but as an obligation by the national institutions to provide comprehensive factual justification for their decisions constituting interferences with the Convention rights and should be viewed in the light of primary responsibility by the State to ensure the free exercise of rights guaranteed by the Convention.
8. The relative doctrine of the essence of rights, dominating in the case-law of the

ECtHR does not undermine the level of protection guaranteed by the Convention and allows to reconcile the concept of the essence of right with the evolutionary interpretation of the Convention, as long as the application of proportionality test precludes manifestly arbitrary limitations and limitations negating every possibility to exercise rights guaranteed by the Convention. Moreover, the listing of specific situations amounting to the destruction of the essence of certain rights guaranteed by the Convention allows defining a certain minimum absolute inviolable core of the Convention guarantees. As measures destroying the essence of right cannot be deemed proportionate in any circumstances, the principle of proportionality in respect of such actions is not applicable.

9. Taking into account the importance of the principle of subsidiarity, the most suitable directions for the further development of the application of the principle of proportionality by the ECtHR is the formulation and establishment of the "presumptions of weight" and the elaboration of specific criteria, specifying the requirements of proportionality in specific situations, as well as adding weight to the primary responsibility of the States to conduct an assessment of proportionality based on the standards of the interpretation and application of the Convention as developed by the ECtHR, when adopting decisions relating to the negative and positive obligations stemming from the Convention.

Indication of the *most problematic areas of the Court's practice* in terms of *coherence* and recommendations concerning further improvement of the Court's practice:

1. In order to clarify the interaction of different criteria influencing the width of the margin of appreciation, it is recommended to follow the argumentative scheme whereby first of all the width of the margin is determined and only then proportionality test is conducted.
2. In view of the importance of the European consensus both in deciding the width of the margin of appreciation enjoyed by the State and in legitimising the evolutionary interpretation of the Convention, it is recommended either to

develop clear methodological guidelines, encompassing quantitative and qualitative criteria in order to elucidate the width and object of comparison, or to abandon the conception of European consensus a strong presumption towards narrow margin of appreciation, by focusing instead upon other substantial and procedural factors determining the width of the margin.

3. It is recommended to reduce the fragmentation of the Court's practice, when provisions relating to the contents of proportionality test and potentially relevant to a wider field of practice are employed only in cases involving a specific State, a specific right or its aspect. The reduction of such a fragmentation, narrowing the possibilities of incoherent development of the Court's practice is especially important in clarifying: a) the requirement of "legitimate aim" and its contents; b) the contents of the least restrictive alternative criterion and its relation to the criterion of "more favourable alternative"; c) the conception of the essence of right and its interaction with the principle of proportionality; d) the contents and role of procedural requirements (safeguards) both in the context of margin of appreciation and in proportionality assessment.

General recommendations *to national institutions*:

1. National institutions should ensure that a decision-making process, leading to interferences with the rights guaranteed by the Convention, encompasses effective procedural safeguards, *inter alia* guaranteeing: a) the possibility of the individuals concerned to effectively participate in this decision-making process; b) effective judicial scrutiny, encompassing, *inter alia*, a detailed examination of proportionality of the interfering measure.
2. National institutions should always conduct the weighting of relevant conflicting interests. In cases where a measure leads to an interference with a fundamental interest protected by the Convention and/or amounts to an intense or wide limitation of Convention rights or involves positive obligations of the State, the assessment of proportionality conducted by the national institutions should involve a detailed examination of the possibilities to apply a less restrictive

measure suitable to achieve a legitimate aim, even where such measure is more complicated or potentially less effective compared to a more restrictive measure.

STATEMENTS OF THE DISSERTATION TO BE DEFENDED

1. The principle of proportionality as employed in the case-law of the ECtHR can be generally defined as a multifunctional instrument stemming from the idea of a democratic society, which is employed by the Court in order to determine whether the national institutions maintained a fair balance between the conflicting Convention rights and/or individual and public interests.
2. The principle of proportionality in the case-law of ECtHR is interconnected with the principle of subsidiarity and the primary responsibility of States to ensure the practical and effective exercise of the rights guaranteed by the Convention, as the degree of scrutiny applied by the Court in a specific case depends upon the width of the margin of appreciation, determined by the interaction of substantial and procedural factors relevant for a specific case. Due to the impact of margin of appreciation doctrine a decision adopted by the national institutions may to a certain extent deviate from an optimal balance, but still be considered as compatible with the principle of proportionality and therefore as striking a fair (Convention-compatible balance).
3. The model of the application of the principle of proportionality in the context of relative rights is based on a complex balancing, in the course of which different circumstances, revealing both the grounds for the impugned action or omission by the State and the consequences for the rights protected by the Convention are weighted. Therefore, the test of proportionality as employed by the ECtHR does not follow a formal tripartite structure, though certain or all its elements may gain material weight in a specific case or a category of cases.
4. The notion of „necessity in a democratic society“ as employed in the context of Articles 8-11 of the Convention should be understood as a balancing-based

proportionality test based on evaluation whether the particular factual circumstances revealed the existence of a sufficiently weighty ground in a Convention sense to apply the impugned restrictive measure and whether this measure did not impose excessive limitations on a Convention rights.

5. The most suitable directions for the further development of the application of the principle of proportionality by the ECtHR in terms of coherence and promotion of the primary responsibility of the States to ensure effective exercise of Convention rights are:
 - a. the formulation and establishment of the "presumptions of weight" and elaboration of specific criteria relevant for specific categories of cases;
 - b. adding weight to the primary responsibility of the States to conduct an assessment of proportionality based on the standards of the interpretation and application of the Convention as developed by the ECtHR, when adopting decisions relating to the negative and positive obligations stemming from the Convention.

LIST OF PUBLICATIONS

1. LEONAITĖ, E. Procesiniai saugikliai Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį (*Procedural safeguards relating to the right to respect for private and family life in the jurisprudence of the European Court of Human Rights*). *VU Mokslo darbai. Teisė*, 2011, vol. 81, p. 129-143.
2. LEONAITĖ, E. Proporcingumo principas ir jo taikymas EŽTT bylose prieš Lietuvą pagal EŽTK 8 straipsnį (*The principle of proportionality and its application by the ECHR in Art. 8 Cases against Lithuania*). *VU Mokslo darbai. Teisė*, 2010, vol. 77, p. 113-125.

PERSONAL DETAILS

Erika Leonaitė was born on the 10th of June 1980 in Vilnius, Lithuania.

In 2004 E. Leonaitė graduated from Vilnius University Law Faculty (commercial law specialisation) and obtained the Master of law degree. In 2007 E. Leonaitė was admitted to doctoral studies at Vilnius University Law Faculty, Department of International and European Union Law (currently – the Department of Public Law of Vilnius University).

Erika Leonaitė started her legal practice by working as a legal consultant in "Vilnius University Law Clinics". After graduation for two years she worked as a Secretary General of Vilnius Court of Commercial Arbitration, later - as a lawyer in JSC "Leksinova". Since graduation E. Leonaitė has been working as a full-time lecturer in the Institute of International Relations and Political Science, Vilnius University, teaching courses in Public International Law and International Human Rights Law.

Erika Leonaitė published some scientific articles analysing the jurisprudence of the European Court of Human Rights and is a co-author of the "Dictionary of Political Sciences".

PROPORCINGUMO PRINCIPAS EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO JURISPRUDENCIJOJE (REZIUMĖ)

Galimybės naudotis prigimtinėmis teisėmis ribų problema kelia daug diskusijų tiek teoriniuose svarstymuose apie žmogaus teisių prigimtį, tiek ir ieškant geriausio sprendimo susidūrus su konkrečiomis situacijomis, kuriose susikerta skirtingų asmenų prigimtinės teisės ar asmens ir visuomenės interesai. Pats galimybės riboti naudojimąsi individualiomis teisėmis poreikis gali būti laikomas neišvengiamu, atsižvelgiant į tai, jog kiekvienas asmuo egzistuoja socialinėje erdvėje, todėl neribotas naudojimas turimomis teisėmis gali lemti kitų asmenų teisių pažeidimą ar sukelti grėsmę visuomenės egzistavimui. Kaip pastebėjo A. Barak, pati asmens teisių idėja grindžiama prielaida apie egzistuojančią žmonių bendruomenę ir jos narių norų bei poreikių derinimą, nes „Robinsonui Kruzui niekada nereikėjo konstitucinių ar kokių kitų teisių“¹⁰. Tuo tarpu sprendžiant, kokiais atvejais valstybė gali riboti naudojimąsi tam tikra teise, paprastai pasitelkiamos dar J. S. Millio suformuluoto „žalos principo“, pagal kurį „jėga gali būti teisingai panaudota prieš bet kurį civilizuotos bendruomenės narį tik dėl vienintelio tikslo – sukliudyti jam padaryti žalą kitiems“¹¹, variacijos. Žmogaus teisių ribų kontekste Millio teiginį galima perfrazuoti nurodant, kad asmens teisės gali būti apribotos siekiant apsaugoti kitų asmenų teises, suvokiant jas tiek kaip individualų, tiek ir kaip kolektyvinį gėrį. Tuo pačiu, galimybė riboti individualias teises susiejama su poreikiu nustatyti pusiausvyrą tarp konkuruojančių teisių ar asmens ir visuomenės interesų. Šios pusiausvyros nustatymo instrumentu neretai tampa proporcingumo principas, „išreiškiantis idėją, kad asmuo gyvena visuomenėje ir yra jos dalis“¹², bei daugelyje teisinių sistemų tapęs pamatiniu teisės principu, atliekančiu svarbų vaidmenį kuriant ir įgyvendinant teisę. Šiandien proporcingumo principas plačiai taikomas ne tik nacionalinių, bet ir tarptautinių institucijų, susiduriančių su poreikiu nustatyti konkuruojančių teisių ar interesų pusiausvyrą, praktikoje.

¹⁰ BARAK, A. *Proportionality: Constitutional Rights and Their Limitations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 165.

¹¹ MILL, J. S. *On Liberty*. Penguin Classics, 1974, p. 68.

¹² BARAK, A., *op. cit.*, p. 165.

Proporcingumo principas, nors ir nebūdamas tiesiogiai įtvirtintas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos tekste, yra tapęs neatsiejama Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos dalimi. Tačiau, nors proporcingumo principo taikymo pradžia sietina jau su pirmosiomis Europos regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemos institucijų nagrinėtomis bylomis, dar ir šiandien šio principo taikymas kelia daugybę klausimų, nes Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją tyrinėjančių autorių nuomonės išsiskiria beveik visais nagrinėjamo principo sampratos ir taikymo aspektais. Nėra sutariama nei dėl Europos Žmogaus Teisių Teismo taikomos proporcingumo testo struktūros, nei dėl atskirų šio testo elementų sampratos, jų sąveikos ir svarbos. Tai lemia, kad, nepaisant daugybės proporcingumo tematika atliktų tyrimų, su šio principo taikymu susiję klausimai apibūdinami kaip „kupini netikrumo“¹³, o pats principo taikymas vertinamas nepatikliai ar net apibūdinamas kaip „migla, slepianti siekiamam rezultatui pritaikytą analizę“¹⁴.

Disertacijos aktualumas ir mokslinis naujumas

Šios disertacijos *teorinė reikšmė* pirmiausia grindžiama tuo, kad darbe daugiausia dėmesio skiriama pirminiams šaltiniams, tai yra EŽTT sprendimams, ir jų pagrindu atliekama detaliam plataus masto empirinei ir teorinei kokybinei Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos analizei, siekiant ne tik identifikuoti problemines sritis, bet ir nustatyti esama Teismo praktika grindžiamus nuosekliausius Teismo naudojamų sąvokų ir koncepcijų aiškinimo būdus bei proporcingumo taikymo praktikos raidos kryptis.

Todėl disertacijoje nagrinėjami klausimai, kuriems egzistuojančioje akademinėje literatūroje skiriamas nepakankamas dėmesys, kaip kad EŽTK 8-11 str. kontekste taikomo „primygtinio socialinio poreikio“ samprata bei šio elemento sąveika su „proporcingumo siekiamam tikslui“ elementu, „svarbių ir pakankamų priežasčių“ reikalavimo turinys, taip pat atskleidžiami proporcingumo principo taikymo praktikos ypatumai rečiau nagrinėjamų Konvencijos ir jos protokolų ginamų teisių, tokių kaip teisė į mokslą, teisė į laisvus rinkimus ar judėjimo laisvę kontekste, nagrinėjama proporcingumo principo taikymo

¹³ HARRIS, D. J. et al. *Law of the European Convention on Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 349.

¹⁴ GUNN, T. J. Deconstructing Proportionality In Limitations Analysis. *Emory International Law Review*, 2005, vol. 19, p. 470-471.

specifika absoliučių teisių, įtvirtintų EŽTK 2 ir 3 str., kontekste. Daug dėmesio disertacijoje skiriama probleminių, nevienareikšmiškai vertinamų klausimų, tokių kaip mažiau ribojančios alternatyvos bei teisės esmės kriterijaus vaidmuo Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje, analizei. Darbe atsisakoma „automatinio“ išankstinių teorinių schemų, tokių kaip trinaris proporcingumo tyrimo modelis, taikymo pripažinimo, siekiant identifikuoti būtent EŽTT praktikai būdingą proporcingumo principo taikymo specifiką.

Pagrindą nuolatiniam Teismo praktikos tyrimams suteikia ir besivystanti EŽTT praktika. Kaip konstatavo Teismas įžymiajame *dictum* 1978 m. nagrinėtoje byloje *Tyrer v. the United Kingdom*, Konvencija yra „gyvas instrumentas“ (angl. *living instrument*) ir turi būti aiškinama atsižvelgiant į besikeičiančias realijas¹⁵. Toks Konvencijos aiškinimui būdingas dinamizmas lemia poreikį nuolat sekti ir tirti naujas EŽTT praktikos tendencijas, apimančias ne tik Konvencijos garantuojamų teisių apimtį, bet ir naudojimosi Konvencijos garantuojamomis teisėmis ribojimų suderinamumo su Konvencija klausimus.

Pagrindžiant tyrimo naujumą Lietuvos kontekste pažymėtina, kad tai yra pirmasis darbas Lietuvos teisės doktrinoje, kuriame kompleksiskai analizuojami proporcingumo principo taikymo EŽTT jurisprudencijoje klausimai, nes egzistuojantys tyrimai arba koncentruojasi į proporcingumo testo analizę nacionalinių teismų bei Europos Sąjungos teisėje (šioje srityje ypatingai reikėtų paminėti I. Danėlienės disertaciją „Proporcingumo principas administracinėje teisėje“ (2012)), arba Europos Žmogaus Teisių Teismo taikomas proporcingumo principas turi tik šalutinio objekto, pasitelkiamo analizuojant kurią nors kitą Konvencijos taikymo sritį, statusą (V. Milašiūtės, L. Štarienės darbai).

Disertacijos *praktinė reikšmė* bendriausia prasme sietina su tuo, kad EŽTT jurisprudencijos proporcingumo principo taikymo aspektu tyrimai yra svarbūs siekiant sudaryti prielaidas laikytis šios Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos laikymosi priežiūrą vykdančios institucijos formuluojamų standartų nacionalinėje teisėje, o tuo pačiu – užtikrinti veiksmingesnį tarptautinių įsipareigojimų, prisiimtų ratifikavus Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, vykdymą. Todėl EŽTT praktikai būdingos proporcingumo principo taikymo specifikos pažinimas reikšmingas formuojant nacionalinę praktiką, susijusią su Konvencijos garantuojamų teisių apsauga bei naudojimosi šiomis teisėmis ribų nustatymu, siekiant tinkamai įgyvendinti Lietuvos

¹⁵ *Tyrer v. the United Kingdom*, application no. 5856/72, Judgment of 25 April 1978, Series A No. 26, p. 31.

Respublikos, kaip Konvencijos šalies, pirminę atsakomybę užtikrinant Konvencijos garantuojamas teises ir laisves.

Mokslinio tyrimo objektas, tikslas ir uždaviniai

Disertacijos tyrimo *objektas* yra proporcingumo principo samprata ir taikymo ypatumai Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje, aiškinant ir taikant Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje bei jos papildomuose protokoluose įtvirtintas individualias teises. Siekiant kuo išsamiau ir tiksliau atskleisti proporcingumo sampratos ir taikymo specifiką, detaliai nagrinėjama šio principo sąveika su subsidiarumo principu ir pirmine valstybių atsakomybe, atskleidžiant valstybės vertinimo laisvės apimtį, o tuo pačiu ir proporcingumo tyrimo intensyvumą lemiančių kriterijų turinį. Daug dėmesio skiriama principo taikymui ankstyvojoje Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Komisijos¹⁶ praktikoje, leidžiančioje „nupūsti dulkes“ nuo šio principo taikymo ištakų ir pažvelgti į pagrindinius jau tuomet pradėjusius formotis proporcingumo sampratos bruožus, aktualius ir šiandieninei Teismo praktikai. Taip pat sistemiškai tiriamos principo taikymo tendencijos įvairių Konvencijoje ir jos papildomuose protokoluose įtvirtintų teisių kontekste.

Disertacijos tyrimo *tikslas* - sistemiškai išanalizuoti EŽTT jurisprudencijoje taikomo proporcingumo principo sampratą, atskleidžiant šios tarptautinės institucijos praktikai būdingą principo taikymo specifiką, dėsningumus ir tendencijas, bei identifikuoti šio principo taikymo raidos kryptis, leidžiančias nuosekliai plėtoti proporcingumo principo taikymo praktiką.

Darbe nėra siekiama pateikti universalią formulę, kuri leistų įvertinti konkrečios asmens teises ribojančios priemonės proporcingumą Konvencijos požiūriu, tačiau bandoma susisteminti ir iškristalizuoti proporcingumo principo taikymo EŽTT praktikoje gaires, leidžiančias geriau suvokti šio principo taikymo bruožus bei pasiūlyti nuoseklų požiūrį į šios tarptautinės institucijos praktikoje įsitvirtinusias sąvokas („būtinumas demokratinėje visuomenėje“, „primygtinis socialinis poreikis“, „svarbios ir

¹⁶ Iki Konvencijos 11 Protokolo įsigaliojimo 1998 m., institucinį Konvencijos laikymosi priežiūros mechanizmą sudarė dvi institucijos: Europos Žmogaus Teisių Komisija (įsteigta 1954 m.) ir Europos Žmogaus Teisių Teismas (įsteigtas 1959 m.).

pakankamos priežastys“, „teisinga pusiausvyra“), jų santykį su proporcingumo principu bei atskleisti į ateitį orientuotas šio principo taikymo tendencijas. Nors analizuojant EŽTT praktiką neretai atsiskleidžia proporcingumo principo turinio pažinimui svarbių sąvokų ir koncepcijų aiškinimo ir taikymo skirtumai, šiame darbe orientuojamasi ne tiek į šių skirtumų ar prieštaringumų akcentavimą (be abejo, jie yra paminimi), kiek į „bendrų vardiklių“ Teismo praktikai svarbiais klausimais paiešką, siekiant pateikti į nuoseklumą orientuotą proporcingumo principo taikymo viziją, padedančią suvokti pamatinius šio principo taikymo bruožus EŽTT praktikoje.

Siekiant realizuoti išsikeltą tikslą, darbe keliami ir sprendžiami šie *uždaviniai*:

1. Atskleisti proporcingumo principo kilmę, taikymo sklaidą ir identifikuoti proporcingumo principo tyrimui teisminių institucijų praktikoje aktualius parametrus.
2. Ištirti proporcingumo principo turinio formavimąsi ir principo taikymo sklaidą Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje.
3. Atskleisti subsidiarumo principo poveikį Europos Žmogaus Teisių Teismo atliekamam proporcingumo tyrimui, nustatyti proporcingumo tyrimo intensyvumą lemiančius kriterijus, jų turinį ir sąveiką.
4. Nustatyti Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikai būdingus proporcingumo tyrimo ypatumus, pasitelkiamus vertinimo kriterijus ir ištirti jų tarpusavio sąveiką.
5. Identifikuoti proporcingumo principo taikymo tendencijas ir nustatyti tolesnės proporcingumo principo taikymo raidos kryptis, leidžiančias nuosekliai plėtoti Teismo praktiką.

Tyrimo šaltiniai, disertacijos tema atliktų tyrimų apžvalga

Pagrindinis disertacijos tyrimo šaltinis yra Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai. Atsižvelgiant į Teismo priimamų sprendimų gausą¹⁷, prioritetiniais laikyti Didžiosios Kolegijos sprendimai, t.y. sprendimai, priimti bylose, pripažintose

¹⁷ Nuo veiklos pradžios 1959 m. iki 2013 m. Teismas priėmė apie 16 000 sprendimų dėl bylos esmės (angl. *judgments*), nuo 2005 m. kasmet priimamų sprendimų dėl bylos esmės skaičius viršija 1000 (2006-2009 m. šis skaičius perkopė 1500, pastaruoju metu kiek sumažėjo ir 2012 m. siekė 1093 sprendimus, nes Teismas siekia esant galimybei apjungti identiškus pareiškimus į vieną bylą). Bendras Komisijos (panaikintos 1998 m. priimtu papildomu protokolu Nr. 11) ir Teismo išnagrinėtų pareiškimų, įskaitant ir paskelbtus nepriimtinais bei išbrauktus iš bylų sąrašo, skaičius nuo veiklos pradžios iki 2013 m. sudaro 447 995. Šaltinis: *ECHR Overview 1959-2012*. Strasbourg: European Court of Human Rights, 2013, p. 3-4.

keliančiomis sudėtingus Konvencijos arba jos protokolų aiškinimo ar taikymo klausimus arba rimtas visuotinės svarbos problemas¹⁸. Taip pat siekta atspindėti disertacijos rašymo metu buvusią naujausią Teismo praktiką.

Greta pirminių šaltinių, naudotasi specialiaja literatūra – vadovėliais, monografijomis, studijomis, straipsniais periodiniuose leidiniuose bei konferencijų medžiaga. Pagal nagrinėjamą objektą, tyrimui pasitelktą literatūrą bendriausia prasme galima skirstyti į dvi grupes: tiesiogiai proporcingumo principui skirtą literatūrą ir literatūrą, kurioje proporcingumo principui skiriama daugiau ar mažiau dėmesio kaip vienam iš tiriamo objekto aspektų.

Į pirmąją grupę patenka darbai, skirti proporcingumo sampratos ir taikymo analizei EŽTT jurisprudencijoje, ES teisėje, nacionalinėje konstitucinėje bei administracinėje teisėje, o taip pat tarpdisciplininio pobūdžio darbai, analizuojantys proporcingumo principo turinį ir taikymo problemas, neapsiribojant šio principo taikymu konkrečioje srityje. Trinario proporcingumo tyrimo modelio esmės bei teorinių su šio principo taikymu susijusių problemų suvokimui itin pagelbėjo A. Barak monografija *Proportionality: Constitutional Rights and Their Limitations* (2012), kurioje, remiantis lyginamuoju metodu, ne tik detalai nagrinėjamas trinario proporcingumo testo elementų turinys, bet ir analizuojamos teorinės proporcingumo principo taikymo prielaidos bei vertinama proporcingumo principo atžvilgiu išsakoma kritika. Vertingos informacijos apie proporcingumo principo kilmę bei trinario modelio susiformavimą, taip pat principo turinį Vokietijos Konstitucinio teismo praktikoje suteikė Erik Engle, Moshe Cohen-Eliya ir Ido Porat, Alex Stone Sweet ir Jud Matthews, Dieter Grimm ir Bernhardt Schlink straipsniai.

Be abejo, daugiausia idėjų tyrimui suteikė bei identifikuoti problemines sritis leido darbai, kuriuose nagrinėjamas proporcingumo principas EŽTT jurisprudencijoje. Vienais išsamiausių šios srities tyrimų laikytina Jonas Christoffersen monografija *Fair Balance: Proportionality, Subsidiarity and Primarity in the European Convention on Human Rights* (2009) bei Sebastien van Droogenbroeck monografija *La proportionnalité dans le droit de la Convention Européenne des Droits de l'homme: prendre l'idée simple au sérieux* (2001). Tarp mažesnės apimties proporcingumo principo taikymui skirtų

¹⁸ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolais Nr. 11 ir Nr. 14. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 156-7390, 30 ir 43 str.

tyrimų, suteikusių informacijos apie pagrindinius proporcingumo taikymo EŽTT jurisprudencijoje bruožus, pažymėtini Marc-André Eissen, Jeremy McBride, Julian Rivers, Françoise Tulkens ir Olivier de Schutter darbai.

Literatūrą, kurioje proporcingumo principas figūruoja kaip vienas iš tyrimo objekto elementų, galima suskirstyti į Konvencijos komentarus bei EŽTT praktikos apžvalgas, ir literatūrą, skirtą konkrečių su proporcingumo principo taikymu glaudžiai susijusių Teismo praktikos aspektų, tokių kaip valstybės pozityvių pareigų koncepcija ar valstybės vertinimo laisvės doktrina, analizei.

Proporcingumo principas, kaip vienas iš Konvencijos aiškinimo principų, pristatomas ir aptariamas visuose Konvencijos komentaruose bei apžvalginio pobūdžio Europos žmogaus teisių apsaugos sistemai skirtuose darbuose, kur taip pat paliečiami vieni ar kiti šio principo taikymo aspektai skirtingų Konvencijos teisių (teisės į pagarbą privačiam ir šeimos gyvenimui, religijos laisvės, saviraiškos laisvės, asociacijos ir susirinkimų laisvės, nuosavybės) kontekste. Nors tokio pobūdžio darbuose nėra sistemiškai analizuojama proporcingumo principo taikymo problematika, dažniausiai apsiribojant nuorodomis į kriterijus, į kuriuos gali būti atsižvelgiama vertinant apribojimo proporcingumą, bei pateikiant keletą principo taikymų pavyzdžių iš Teismo praktikos, jie suteikė nemažai pradinės informacijos apie šio principo taikymo praktiką skirtingų Konvencijos ginamų teisių kontekste bei sudarė galimybę nustatyti doktrinoje vyraujančias nuostatas proporcingumo klausimu. Šia prasme itin vertingais šaltiniais tapo Philip Leach *Taking a Case to the European Court of Human Rights* (2011), David Harris, Michael O'Boyle, Collin Warbrick ir kt. *Law of the European Convention on Human Rights* (2009), Pieter van Dijk, Godefridus van Hoof ir kt. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* (1998), Ronald St. John Macdonald, Franz Macher, Herbert Petzhold ir kt. *The European System for the Protection of Human Rights* (1993).

Tarp darbų, skirtų glaudžiai su proporcingumo principo taikymu susijusių klausimų analizei, būtina paminėti šias monografijas: Andrew Legg *The Margin of Appreciation in International Human Rights Law: Deference and Proportionality* (2012), Youtaka Arai-Takahashi *The Margin of Appreciation Doctrine and the Principle of Proportionality in the Jurisprudence of the ECHR* (2002) bei Howard Yourow *Margin*

of Appreciation in the Dynamics of European Human Rights Jurisprudence (1996). Aiškinantis proporcingumo ir subsidiarumo principo sąveiką bei proporcingumo tyrimo intensyvumą lemiančios valstybės vertinimo laisvės apimties kriterijų turinį itin pagelbėjo Danutės Jočienės, George Letsas, Dean Spielmann darbai.

Tyrimo metodika

Tyrimas atliktas taikant tradicinius teisės moksle naudojamus empirinius bei teorinius kokybinius tyrimo metodus – dokumentų analizę, loginę, sisteminę, kritinę, lingvistinę, lyginamąją ir istorinę analizę. Siekiant visapusiškai išanalizuoti proporcingumo principo sampratos ir taikymo EŽTT jurisprudencijoje specifika, bei nustatyti tinkamiausias tolesnės proporcingumo principo taikymo raidos kryptis, šie metodai buvo derinami tarpusavyje, t.y., taikomi kompleksiskai. Konkretaus metodo ar metodų derinio taikymą konkrečiose tyrimo dalyse lėmė nagrinėjamų klausimų specifika bei konkrečioms struktūrinėms tyrimo dalims keliami tikslai.

Empirinis *dokumentų turinio analizės* metodas buvo pasitelktas analizuojant tarptautinių teisės aktų, Europos Žmogaus Teisių Teismo bei ES Teisingumo Teismo sprendimų turinį. Taikant šį metodą, tiriamų dokumentų tekste buvo išskiriami tyrimui reikšmingi žodžiai, frazės, nustatomas jų naudojimo kontekstas, o gauti duomenys susiejami su specialiojoje literatūroje dėstomais teiginiais bei nagrinėjami taikant teorinius analizės metodus, iš kurių pagrindiniais laikytini *sisteminės analizės* bei *loginės analizės* metodai (indukcija, dedukcija, analizė ir sintezė), naudoti nagrinėjant iš esmės visas tiek teorines, tiek praktines proporcingumo principo sampratos ir taikymo problemas. Šių metodų pagalba buvo tirama proporcingumo principo prigimtis ir taikymo paskirtis, analizuojama proporcingumo testo struktūra, nustatomas proporcingumo tyrimo kriterijų turinys, identifikuojamos proporcingumo taikymo tendencijos, nustatomi probleminiai Teismo praktikos aspektai, formuluojami apibendrinimai, išvados bei rekomendacijos probleminių proporcingumo sampratos aspektų aiškinimui bei tolesniam principo taikymui EŽTT praktikoje. Pagrindinius sisteminės bei loginės analizės metodų elementus jungiančiu *kritiniu metodu* naudotasi vertinant teisės doktrinoje egzistuojančias nuostatas įvairiais proporcingumo principo sampratos ir taikymo praktikos klausimais, nustatant stipriąsias ir silpnąsias pateikiamų

argumentų puses bei pagrindžiant alternatyvų požiūrį į konkretų nagrinėjamos problemos aspektą. Prie pagrindinių tyrimo metodų galima priskirti ir *lyginamąją analizę*, naudotą tiek siekiant atskleisti bendruosius proporcingumo principo taikymo ypatumus skirtingų teisės sistemų kontekste bei identifikuoti svarbiausius proporcingumo tyrimui reikšmingus parametrus, tiek ir analizuojant EŽTT praktikai būdingus proporcingumo principo sampratos ir taikymo ypatumus, atsiskleidžiančius Teismui taikant šį principą skirtingų Konvencijos ginamų teisių kontekste.

Pagalbinį vaidmenį atliekant tyrimą atliko *istorinis metodas* bei *lingvistinės analizės* metodai. Istorinis metodas buvo pasitelktas atskleidžiant proporcingumo principo kilmę, atsiradimo prielaidas ir sklaidą tiek pasauliniu mastu, tiek ir EŽTT jurisprudencijoje. Lingvistinė analizė (etimologijos duomenys, gramatikos bei sintaksės taisyklės) kaip pagalbinis metodas taikyta aiškinantis nevienareikšmiškai suvokiamų sąvokų reikšmę bei EŽTT suformuluotų nuostatų prasmę.

Disertacijos struktūra, turinio santrauka

Disertacijos struktūrą nulėmė pasirinktas tyrimo objektas, išsikeltas tikslas ir uždaviniai. Disertaciją sudaro įvadas, tiriamoji dalis, išvados ir rekomendacijos, šaltinių ir specialiosios literatūros sąrašas.

Disertacijos įvade formuluojama tyrimo problema bei apibrėžiamas objektas, pagrindžiamas tyrimo aktualumas ir naujumas, pristatomi tyrimo šaltiniai, metodai, pateikiami ginamieji teiginiai.

Siekiant realizuoti disertacijos tikslą bei uždavinius, tiriamoji disertacijos dalis skaidoma į penkias dalis. Pirmoje dalyje atskleidžiama proporcingumo principo kilmė, trinario proporcingumo tyrimo modelio susiformavimas ir principo sklaida, apsibrėžiami svarbiausi proporcingumo tyrimui reikšmingi parametrai bei pristatoma EŽTT taikomo proporcingumo principo sampratos problematika mokslinėje literatūroje. Antroje dalyje nagrinėjama proporcingumo principo taikymo EŽTT praktikoje raida ir plėtra, identifikuojami pagrindiniai ankstyvojoje Komisijos ir Teismo praktikoje taikyto proporcingumo testo bruožai. Trečioje dalyje analizuojama proporcingumo principo sąveika su subsidiarumo principu, atskleidžiamas vertinimo laisvės doktrinos poveikis EŽTT atliekamam proporcingumo vertinimui, tiriami vertinimo laisvės apimtį lemiantys

kriterijai ir jų sąveika. Ketvirtoje dalyje analizuojama proporcingumo principo taikymo praktika skirtingų Konvencijos ginamų teisių kontekste, nustatomi pagrindiniai principo taikymo bruožai. Penktoje dalyje EŽTT taikomas proporcingumo testo modelis ir principo taikymo tendencijos įvertinamos teisės teorijoje išsakomos kritikos požiūriu ir identifikuojamos tinkamiausios principo taikymo raidos kryptys.

Atliktas disertacinis tyrimas baigiamas išvadomis, detalizuojančiomis ginamuosius disertacijos teiginius. Pabaigoje pridedamas darbe naudotų šaltinių ir literatūros sąrašas, o taip pat autorės mokslinių publikacijų disertacijos tema sąrašas.

Svarbiausios tyrimo išvados

1. Proporcingumo principo prigimtis yra dvejopa: viena vertus, šis principas išreiškia konkuruojančių teisės ginamų interesų harmonijos idėją, kita vertus - jis funkcionuoja kaip instrumentas šiam tikslui pasiekti. EŽTT praktikoje pasitelkiamas proporcingumo principas bendriausia prasme gali būti apibrėžiamas *kaip iš demokratinės visuomenės idėjos kylantis instrumentas, Teismo pasitelkiamas siekiant nustatyti, ar nacionalinės institucijos išlaikė teisingą konkuruojančių Konvencijos ginamų individualių teisių ar individualių teisių ir viešų interesų pusiausvyrą*. Tai, kad proporcingumas kyla iš demokratinės visuomenės idėjos, suteikia šiam principui vertybinį pagrindą, nukreiptą į tolerancijos ir pliuralizmo apsaugą. Aplinkybė, kad teisingos pusiausvyros paieškas EŽTT laiko įkūnytomis visoje Konvencijoje, lemia proporcingumo principo funkcijų įvairovę: šis principas, tiek tiesiogine, tiek netiesiogine forma pasitelkiamas sprendžiant, ar valstybės nepažeidė savo pozityvių bei negatyvių iš Konvencijos kylančių įsipareigojimų, konkrečiai: a) jis yra taikomas nustatant Konvencijos teikiamos apsaugos, įskaitant absoliučių teisių kontekste, ribas; b) šis principas pasitelkiamas vertinant naudojimosi Konvencijos ginamomis teisėmis ribojimų suderinamumą su Konvencija; c) galiausiai jis naudojamas nustatant valstybės pozityvių įsipareigojimų apimtį ir prižiūrint šių įsipareigojimų laikymąsi. Be to, priimtinoje stadijoje šis principas pasitelkiamas vertinant, ar pareiškimas nėra „aiškiai nepagrįstas“.

2. Subsidiarus Teismo vykdomos priežiūros pobūdis ir EŽTK normų pobūdis, nenustatantis griežtai apibrėžto veikimo modelio, lemia, kad valstybėms pripažįstama tam tikra vertinimo laisvė priimant sprendimus, turinčius įtakos naudojimuisi Konvencijos garantuojamomis teisėmis, įskaitant sprendimus dėl proporcingumo. Vertinimo laisvės doktrinos taikymas lemia, kad nacionalinių institucijų sprendimas tam tikru mastu gali nukrypti nuo optimalaus konkuruojančių interesų santykio, bet, nepaisant to, šis sprendimas gali būti pripažintas atitinkančiu proporcingumo principą ir išlaikiusiu teisingą, t. y. suderinamą su Konvencija, konkuruojančių interesų pusiausvyrą. Vertinimo laisvės apimtį konkrečioje byloje lemia pirminių („geresnės padėties“ argumento, Europos konsensuso) bei proporcingumo testo struktūrą atspindinčių ir su proporcingumo tyrimu persidengiančių kriterijų (tiek susijusių su apribojimo pagrindu, tiek ir su poveikiu Konvencijos ginamoms vertybėms), įskaitant ir procesinio pobūdžio sprendimų priėmimo proceso kokybės kriterijų, sąveika. Skirtingi kriterijai, atsižvelgiant į įgyjamą turinį, veikdami tiek vienovės (tai yra vertinimo laisvės siaurėjimo), tiek ir įvairovės (tai yra vertinimo laisvės plėtros) kryptimis vienas kitą atsveria, papildo ir patikslina, todėl vertinimo laisvės apimtį nustatymas gali būti laikomas tam tikru balansavimo procesu, kurio metu nustatomas konkrečiai bylai tinkamiausias priežiūros intensyvumo standartas.
3. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje proporcingumo principo taikymas santykinių teisių negatyvių pareigų kontekste grindžiamas kompleksinio pobūdžio balansavimu, pasveriant apribojimo pagrindą ir apimtį apibūdinančias aplinkybes. Panaši schema pasitelkiama ir valstybės materialinių pozityvių pareigų atveju, kur tikslingo neveikimo atveju, sprendžiant, ar nebuvo pažeista konkuruojančių interesų pusiausvyrą, nustatomas tiek neveikimo pagrindas, tiek ir neveikimo pasekmės asmeniui ir valstybei sukuriamos naštos apimtys. Taikomos schemas lankstumas suteikia galimybę konkuruojančių Konvencijos ginamų teisių bei šių teisių ir kitų interesų kolizijos klausimus spręsti atsižvelgiant į konkrečios bylos kontekstą ir konkuruojančių vertybių pobūdį, šiuo tikslu pritaikant griežtesnę ar švelnesnę priežiūrą.

4. Nors konkrečioje byloje pasitelktas vertinimas gali būti artimas ar netgi analogiškas trinariam proporcingumo tyrimo modeliui, įprastai Teismas taiko griežtai nestructūruotą proporcingumo analizę, kuria siekiama nustatyti, ar nacionalinės institucijos išlaikė teisingą konkuruojančių interesų pusiausvyrą. Trinariam modeliui būdingi elementai, įskaitant mažiausiai ribojančios alternatyvos testą, taikomi kompleksiskai, tai yra kartu su kitomis konkrečiai bylai reikšmingomis aplinkybėmis. Todėl mažiau ribojančios alternatyvos kriterijaus, EŽTT jurisprudencijoje suvokiamo per reikalavimą sprendimus priimančioms nacionalinėms institucijoms ištirti galimybes taikyti mažiau ribojančias alternatyvas ir, atsisakymo jas taikyti atveju, pagrįsti šių alternatyvų netinkamumą, taikymas *per se* neturėtų būti tapatinamas su apribojimo „būtinumo“ vertinimu, kaip santykinai savarankišku griežtai apibrėžtu proporcingumo tyrimo etapu, bet laikytinas vienu iš kriterijų, pasitelkiamų sprendžiant, ar buvo išlaikyta teisinga konkuruojančių interesų pusiausvyra. Balansavimu grindžiamą Teismo analizės pobūdį patvirtina ir tai, kad faktinio pobūdžio mažiau ribojančios alternatyvos kriterijus Teismo praktikoje nėra skiriamas nuo vertinamojo pobūdžio kriterijaus, reikalaujančio, esant galimybei, pasitelkti mažiau veiksmingą ar papildomų sąnaudų reikalaujančią, bet asmeniui palankesnę alternatyvą, todėl abi šios galimybės gali būti laikomos Teismo praktikoje taikomo mažiau ribojančios alternatyvos kriterijaus aspektais. Galimybei pritaikyti mažiau ribojančią priemonę tenkantis „svoris“ konkrečioje byloje priklauso nuo konkrečiu atveju valstybei pripažįstamos vertinimo laisvės apimties ir paprastai yra tiesiogiai susijęs su taikomo apribojimo apimtimi, griežtumu bei poveikiu Konvencijos ginamoms teisėms. Todėl, tais atvejais, kai ribojimas paliečia itin svarbų Konvencijos ginamą interesą ir/ar yra plačios apimties ir/ar intensyvaus pobūdžio, mažiau ribojančios alternatyvos kriterijus, galintis apimti ir poreikį pritaikyti asmeniui palankesnę, nors ir mažiau veiksmingą ar sudėtingesnę alternatyvą, gali įgyti lemiamą svorį. Galimybė pritaikyti asmeniui palankesnę alternatyvą taip pat tampa reikšminga tais atvejais, kai valstybė negatyvūs įsipareigojimai persipina su pozityviomis pareigomis.

5. EŽTK 8-11 str. kontekste taikomas „būtinumo demokratinėje visuomenėje“ reikalavimas gali būti suvokiamas kaip balansavimu grindžiamas proporcingumo testas, apimantis faktinių konkrečios bylos aplinkybių vertinimu pagrįstą išvadą, jog Konvencijos prasme egzistavo pakankamai svarus pagrindas taikyti tam tikrą ribojančią priemonę, siekiant realizuoti ankstesniame vertinimo etape nustatytą teisėtą tikslą (primygtinio socialinio poreikio elementas) ir kad primygtinį socialinį poreikį atitinkanti konkreti ribojanti priemonė pernelyg dideliu mastu neapribojo Konvencijos ginamos teisės, tai yra nebuvo perdėta, atsižvelgiant į jos taikymą nulėmusias aplinkybes (konkrečios ribojančios priemonės proporcingumo elementas). Balansavimo elementų svarba, tiek sprendžiant apie „primygtinio socialinio poreikio“ taikyti ginčijamą ribojančią priemonę egzistavimą, tiek ir vertinant šios priemonės mastą ir poveikį galimybei naudotis Konvencijos ginama teise lemia, kad „būtinumo demokratinėje visuomenėje testas“ gali būti laikomas vientisu, proporcingumo logika grindžiamu testu, kurio esmę sudaro vertinimas, ar konkreti ribojanti priemonė *atitiko* primygtinį socialinį poreikį *proporcingumo prasme*. Tai yra, „atitikimas primygtiniam socialiniam poreikiui“ aiškintinas ne tik kaip atskleidžiantis primygtinio socialinio poreikio taikyti ginčijamą ribojančią priemonę egzistavimą, bet ir kaip apimantis konkrečios ribojančios priemonės proporcingumo elementą.

6. Proporcingumo tyrimo modelis, apimantis ginčijamų valstybės veiksmų faktinio pagrindo, kylančio iš siekio apsaugoti tam tikrą interesą („apribojimo pagrindo“) ir konkrečių veiksmų masto (apimties ir intensyvumo) santykio vertinimą, bendriausia prasme taikomas tiek vertinant naudojimosi santykinėmis teisėmis apribojimus bei ribas, tiek ir nustatant mirtinos jėgos panaudojimo atitikimą „neišvengiamo būtinumo“ kriterijui bei apibrėžiant teisės nepatirti nežmoniško ar orumą žeminančio elgesio ribas. Proporcingumo testą sudarančių apribojimo pagrindo ir konkrečios priemonės masto elementų santykio turinys priklauso nuo taikomos priežiūros intensyvumo lygio, ir varijuoja nuo kai kuriose pasyvios rinkimų teisės bylose taikomo „savavališkumo nebuvimo“ standarto iki mirtinos

jėgos panaudojimo kontekste taikomo „griežto proporcingumo“ testo. Tuo pačiu EŽTK 2 str. 2 d. kontekste taikomas proporcingumo testas pagal savo pobūdį skiriasi nuo santykinų teisių kontekste taikomo, tam tikro svorio įvairiems konkuruojantiems interesams priskyrimu grindžiamo balansavimo pobūdžio, nes pusiausybra mirtinos jėgos panaudojimo kontekste grindžiama „neišvengiamos būtinybės“ principu. Panašus testas taikomas ir EŽTK 3 str. kontekste, kur sprendžiant, ar jėgos panaudojimas arba kiti prievartiniai veiksmai prilygo EŽTK 3 str. pažeidžiančiam elgesiui, vertinamas prievartos panaudojimo pagrindas ir mastas.

7. Valstybės vertinimo laisvės apimties nulemtas taikomos priežiūros intensyvumas lemia ir santykinų teisių kontekste taikomo proporcingumo testo niuansus, pasireiškiančius per konkuruojantiems interesams priskiriamą svorį. Taikomo testo griežtumas pirmiausia atsiskleidžia per tai, kiek detalai vertinamos apribojimo taikymo pagrindą sudarančios aplinkybės (varijuojant nuo „primygtinio socialinio poreikio“ reikalavimo, iki nuostatos, kad sprendimas dėl poreikio taikyti apribojimą neturi būti „akivaizdžiai nepagrįstas“), bei kiek dėmesio skiriama taikomos priemonės apimčiai ir poveikiui Konvencijos ginamai teisei (varijuojant nuo individualizuoto požiūrio į taikomą apribojimą ir jo poveikį konkrečiam asmeniui, įskaitant galimybių pasitelkti mažiau ribojančią alternatyvą vertinimą iki vertinimo, ar apribojimas neprilygo automatiškai ir be atrankos taikomai priemonei, atimančiai tam tikrai asmenų grupei galimybę pasinaudoti Konvencijos ginama teise). Kadangi ribojimo taikymo pagrindas ir ribojančios priemonės mastas vertinami kompleksiskai, svarus ribojančios priemonės pagrindas gali pateisinti ir itin plačios apimties ar intensyvią ribojančią priemonę. Nuo santykinų teisių kontekste būdingo balansavimu grindžiamo proporcingumo testo modelio nukrypstama tik teisės kreiptis į teismą bylose, kur poreikis harmoningai aiškinti konfliktuojančius valstybių tarptautinius įsipareigojimus lemia, jog tais atvejais, kai teisės kreiptis į teismą ribojimas kyla iš valstybės imunitetą nustatančių tarptautinės teisės normų, Teismo atliekamas proporcingumo vertinimas iš esmės apsiriboja valstybės imunitetą

reglamentuojančių tarptautinės teisės nuostatų aiškinimu. Tuo tarpu tarptautinių organizacijų imunitetų srityje realiam proporcingumo principo taikymui paliekama daugiau erdvės, nes šioje srityje gali būti atsižvelgta ir į alternatyvių gynybos būdų egzistavimą.

8. Teismo praktikoje suformuluotas reikalavimas pateikti „labai rimtas priežastis“, „ypatingai rimtas priežastis“, „svarbias ir pakankamas priežastis“ aiškintinas ne kaip savarankiškas proporcingumo kriterijus, bet kaip iš pirminės valstybių atsakomybės už Konvencijos nuostatų įgyvendinimą kylanti nacionalinių institucijų pareiga pagrįsti priimamus sprendimus konkrečiomis aplinkybėmis, patvirtinančiomis egzistuojant poreikį taikyti konkretų apribojimą ir pateikti argumentus, atskleidžiančius siekį nustatyti su iš Konvencijos kylančiais įsipareigojimais suderinamą konkuruojančių interesų pusiausvyrą.

9. EŽTT praktikoje dominuojanti santykinė teisės esmės samprata nesumenkina EŽTK teikiamos apsaugos lygio ir leidžia suderinti teisės esmės suvokimą su evoliuciniu EŽTK garantijų aiškinimu su sąlyga, kad proporcingumo principo taikymas užkerta kelią savavališkiems ar visiškai galimybę naudotis Konvencijos ginama teise panaikinantiems apribojimams. Be to, konkrečių situacijų, sudarančių teisės esmės sunaikinimą, įvardinimas Teismo praktikoje leidžia išskirti tam tikrą minimalų, visiškai neliečiamą Konvencijos garantijų branduolį, kurį panaikinantys veiksmai jokiais atvejais negali būti pripažinti proporcingais, todėl šių veiksmų atžvilgiu proporcingumo principas nėra taikomas.

10. Tinkamiausios proporcingumo principo taikymo EŽTT praktikoje kryptys sietinos su:
 - a) „svorių prezumpcijų“ formulavimu, tuo pačiu derinant *ad hoc* balansavimą, apsiribojantį konkrečios bylos aplinkybių analize, ir kategorinį, norminio pobūdžio balansavimą, kurio metu nustatomos iš Konvencijos kylančios, konkuruojančių interesų konfliktų sprendimui aktualios normos, taikytinos ir kitose panašiose bylose;

b) konkrečioms Konvencijos teisių ir kitų interesų kolizijos situacijoms spręsti aktualių kriterijų, sukonkretinančių sąžiningos pusiausvyros reikalavimus pagal apibrėžtai situacijai reikšmingas aplinkybes, formulavimas (pavyzdžiui, kriterijai, taikomi teisėtai šalyje esančių asmenų išsiuntimo dėl jų keliamos grėsmės visuomenei bylose, kratos atlikimo kriterijai, psichikos ligomis sergančių asmenų priverstinės hospitalizacijos kriterijai ir kt.);

c) pirminės valstybių atsakomybės atlikti EŽTT formuojamais Konvencijos aiškinimo ir taikymo standartais grindžiamą konkuruojančių interesų balansavimą plėtra, apimanti tiek numanomų procesinių saugiklių, tiek ir atsakingo valdymo turinio ir vaidmens plėtojimą.

Disertacijos ginamieji teiginiai

Atlikto tyrimo išvadų pagrindu teikiami šie ginamieji teiginiai:

1. EŽTT praktikoje pasitelkiamas proporcingumo principas gali būti apibrėžtas kaip iš demokratinės visuomenės idėjos kylantis daugiafunkcis instrumentas, Teismo pasitelkiamas siekiant nustatyti, ar nacionalinės institucijos išlaikė teisingą konkuruojančių Konvencijos ginamų individualių teisių ar individualių teisių ir viešų interesų pusiausvyrą.
2. Proporcingumo principas EŽTT jurisprudencijoje yra persipynęs su subsidiarumo principu ir pirmine valstybių atsakomybe užtikrinant naudojimąsi EŽTK ginamomis teisėmis, nes Teismo atliekamo proporcingumo tyrimo intensyvumas konkrečioje byloje priklauso nuo valstybei pripažįstamos vertinimo laisvės apimties, nulemtos šiai bylai aktualių materialinių bei procesinių kriterijų sąveikos. Vertinimo laisvės doktrinos taikymas reiškia, kad nacionalinių institucijų sprendimas tam tikru mastu gali nukrypti nuo optimalaus konkuruojančių interesų santykio, bet, nepaisant to, šis sprendimas gali būti pripažintas atitinkančiu proporcingumo principą ir išlaikiusiu teisingą, tai yra suderinamą su Konvencija, konkuruojančių interesų pusiausvyrą.
3. Santykinių teisių kontekste EŽTT taikomas proporcingumo testas grindžiamas

kompleksinio pobūdžio balansavimu, pasveriant valstybės elgesio (veikimo ar neveikimo) pagrindą ir pasekmes Konvencijos ginamoms teisėms apibūdinančias aplinkybes. Tai lemia EŽTT praktikai būdingo proporcingumo testo savitumą, lyginant su aiškia struktūrą turinčiu trinariu proporcingumo tyrimo modeliu, nors atskiri ar visi trinario testo elementai gali būti reikšmingi konkrečioje byloje ar bylų kategorijoje.

4. EŽTK 8-11 str. kontekste taikomas „būtinumo demokratinėje visuomenėje“ reikalavimas aiškintinas kaip lemiantis balansavimu grindžiamą proporcingumo testą, kurį sudaro vertinimas, ar konkrečiu atveju egzistavo Konvencijos požiūriu pakankamai „svarus“, faktinių aplinkybių nulemtas pagrindas taikyti ginčijamą ribojančią priemonę, ir ar ši priemonė pernelyg dideliu mastu neapribojo Konvencijos ginamos teisės.
5. Tinkamiausiomis proporcingumo taikymo EŽTT praktikoje kryptimis, leidžiančiomis nuosekliau plėtoti Teismo praktiką, tuo pačiu derinant subsidiarią priežiūrą su pirmine valstybių atsakomybe užtikrinti asmenims galimybę veiksmingai naudotis Konvencijos ginamomis teisėmis, laikytinas:
 - a. „svorių prezumpcijų“ bei konkrečios tematikos byloms aktualių kriterijų formulavimas;
 - b. nacionalinių institucijų pareigos atlikti Konvencijos aiškinimo standartus atitinkantį konkuruojančių interesų balansavimą vystymas ir plėtra.